

SİYÂKAT YAZISI

(METİN ÇÖZÜMLEMELİ)

YAYIN NO: 964

SİYÂKAT YAZISI
(METİN ÇÖZÜMLEMELİ)
Necati Kurt

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Aralık 2019

ISBN: 978-605-7931-64-1

Kapak: Yasin Çetin
Sayfa Düzeni: Nurel Naycı
Baskı-Cilt: Çevik Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: Saner Matbaacılık

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

SİYÂKAT YAZISI

(METİN ÇÖZÜMLEMELİ)

NECATİ KURT

Necati Kurt

Niğde'nin Bor kazasına bağlı Kemerhisar'da, 1966 senesinde doğdu. İlk ve ortaokulu bahsi geçen nahiyede bitirerek 1979'da Niğde Endüstri Meslek Lisesi 'Elektrik Bölümü'ne girdi. Daha sonra 1983 senesinde A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fars Dili Bölümü'ne girdi. 1987'de bu bölümü bitirerek 1988'de İstanbul'daki Osmanlı Arşivi'nde memuriyet hayatına başladı. Şu anda da aynı vazifeye devam etmektedir.

Siyakat yazısına hususi bir alakası vardır.

Evli ve bir kızı olan yazarın bu kızından gül kokulu bir 'Ceren'i vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	11
SİYÂKAT YAZISI, RAKAMLARI, TERKİPLER VE KELİME ÖRNEKLERİ	15
Siyâkat (Dîvân) Elif-Bâ'sı.....	15
Siyâkat Rakamları.....	16
Çeşitli Siyakat Rakamları.....	38
Vesikalardan Terkipler.....	51
Vesikalardan Kelime Örnekleri.....	54
SİYAKAT BELGELERİ TRANSKRİBE VE METİN TAHLİLLERİ (ÇÖZÜMLEMELERİ).....	63
LÜGATÇE	303
KAYNAKÇA	317
FAYDALANILAN VESİKALARIN FONLARI VE KODLARI	319

ÖNSÖZ

Elinizdeki çalışmada, siyâkat yazısı ile ilgili daha önceden kaleme alınan istifadeli ve kayda değer çalışmaların yanı sıra, belgelerle yüz yüze gelindiğinde eksikliği hissedilen diğer önemli hususların giderilmesi göz önünde tutulmuştur.

Ortaya çıkarılmaya çalışılan bu naçiz çalışmaya; ‘Yahya Kemal sevdalısı’, ilim erbabı Nazmi Eroğlu Bey’in hatırımıza getirmesiyle aklımıza gelen, Yahya Kemal’in ‘Ömer Hayyam’ın Şiirlerinin Türkçe Söylenişi’ne benzer tarzda belki, ‘Siyâkat ifadelerinin Türkçe söylenişi’dir de diyebiliriz.

Bu çalışma, esasında önemli bir ihtiyaçtan doğmuştur. Zira, Devlet Arşivleri’nde -çalıştığımız birimde- çok sayıdaki siyâkat yazılı belgelerin özetlenmesi esnasında, henüz yazıya yeni aşına olan arkadaşlarımızın yaşadığı zorlukları gözlemlememiz üzerine böyle bir çalışmanın elzem olduğunu düşündük. Nitekim, mevcut/yayınlanmış siyâkat kitaplarının tamamı benzer bir anlayışla kaleme alındığından, özetleme esnasında yaşadığımız problemlerin hallinde yetersiz kaldıklarını gördük. Dolayısıyla her zaman bilen birine ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu hususu düşünerek bu meseleyi asgariye indirmek için böyle bir çalışmaya teşebbüs ettik.

Bundan dolayı, hem siyâkat yazısında maharet kazanmış, hem henüz öğrenme safhasında olan arkadaşlarımızla fikir alış-verişinde bulunduk. Nihayetinde, işimizin gereği, siyâkat yazısıyla yazılmış evrakı okuyup anlamamızın önündeki manilerin, dolayısıyla bizim gibi siyâkat yazısı ile uğraşanların yaşadıkları veya yaşayabilecekleri, bilhassa okuduklarını anlama probleminin giderilmesine bir nebze de olsa katkıda bulunmak istedik.

Bu sahada kıymetli şahsiyetlerin- Muallim Cevdet, Süheyl Ünver, Muhammed Yazır, Salahaddin Elker, Dünder Günday, Fekete’nin yanı sıra eski mesai arkadaşımız Said Öztürk vs.- büyük emek mahsulü, gerçekten kayda değer, göz nuru dökülerek yazılmış çok faydalı eserleri bulunmaktadır. Zaten çoğundan da farklı farklı hususlarda mümkün mertebe istifade etmeye çalıştık.

Bu eserlerin bazısında siyâkat yazısı ve dîvân rakamları hakkında malumat verilmekte, bazısında da malumatla birlikte siyâkat yazısının orijinal metinleri transkribe edilerek siyâkat rakamları ve elifbası verilmektedir. Ayrıca, sık geçen tabirlerin değişik yazılışları ve kitabın sonuna da bu metinlerde geçen kelime ve tabirlerin manalarının bulunduğu lügatçe konulmuştur.

Bu safhaya kadar yapılanlar önemliydi elbet. Fakat biz bu çalışmaların bir sonraki safhalarının da bir ihtiyaç olduğunu düşündük.

Yani, siyâkat metinlerinin bugünkü yazıya çevrilmesine ve lügatçe verilmesine rağmen, bilinmeyen kelimelerin manasına lügatçeden bakılıp bu kelimeler transkribe edilmiş metnin içine yerleştirildiğinde dahi -siyâkat yazısının özelliği icabı- çoğu zaman devrik ve kesik kesik cümlelerden mana çıkartmak bir hayli zor, hatta bazen imkansız olmaktadır.

İşte tam burada, “acaba bu engeli ortadan kaldırabilir miyiz?” diye transkribe edilmiş metnin sonuna lügatçe koymanın yanı sıra metin içi cümle çözümlemesi (halli) usulünü tatbik etmeye çalıştık.

Yani yapmaya çalıştığımız iş; ilk başta orijinal siyâkat metninin transkribesini vermenin yanında metne bilinmeyen kelime ve tabirleri de dâhil ederek “metinden nasıl mana çıkarılıyor”un cevabını vermeye çalıştık. Ayrıca, metnin alt tarafında, o metinden ne anlaşılabilirliğini özet halinde kaydetmeye çalıştık. Bazı vesikalarda-bilhassa uzun metinlerde- ara toparlama cümleleri tarzında, zaruretten kaynaklanan –bir kaç özet yapmış gibi olduk.

Metni daha anlaşılabilir kılmak, daha doğrusu metni gözü daha az yorucu hale getirmek için şu yolu izledik: Orijinal metin “Times New Roman-bold 12 punto”, metin içindeki cümle çözümlemeleri “Times New Roman-italik-10 punto” olarak kaydettik. Ayrıca, özet ve aradaki ‘toparlama cümleleri’ni “Times New Roman-italik 12 punto” olarak verdik. Metinde boş bırakılan yerler transkribede boş bırakılmış, “mezbur: bahsi geçen” manasına gelip orijinalinde sadece (mim) ile gösterilen kelimeler aynen korunarak küçük (m) harfi ile, sadece harfle gösterilen ay isimleri de (mesela Receb ayı sadece B ile gösterildiğinde) metinde de büyük (B) harfiyle gösterilip çözümlenmiş cümle içinde açık haliyle yani (Receb) şeklinde kaydedilmiştir.

Siyâkat yazısıyla yazılmış, ancak siyâkat metinleri usulünde ve mantığında olduğu gibi kaleme alınmayan, daha doğrusu, normal Osmanlıca usullerine uygun bir şekilde-devrik olmayan bir şekilde-yazılmış olan belgelere metin içi çözümleme haricinde toplu mana verilmemiştir. Zaten metin içinde kelime, tabir ve terkiplerin manası, ayrıca toparlama yapmaya ihtiyaç duyulmayacak şekilde verilmiştir. Yani köşeli parantez içindeki kelime ve terkipler cümleye dahil edildiğinde ne kastedildiği doğrudan anlaşılacaktır. Yalnız siyâkat mantığı üzere yazılmış uzun metinlerde özet haricinde “ara toparlama” sayılabilecek bir şekilde toplu manalar verilmiştir. İstilahî (terminolojik) kelime veya kelime gruplarının manaları kitabın sonundaki lügatçede verilmiş, metin içindeki istilâh ve tabirlerin orijinali -mümkün merteye- kullanılmaya çalışılmıştır.

Bununla beraber, çalışma metodumuzda bazı aykırılıkların da görülebileceği söylenebilir. Mesela, bazen iki kelimedede bir mana verilirken bazen de dört beş kelimedede bir mana verilmesi gerekmiştir. Bu da siyâkatin genel yapısından, yani siyâkat metinlerinde umumi olarak devrik ve tamlamalı

cümleler kurulmasından kaynaklanmıştır. Çoğu zaman cümlenin, hatta paragrafın sonundan baş tarafa doğru gidilerek mana verilebilmektedir. Normal düz cümle ekseriyetle hemen hemen yoktur. Siyâkat harfleriyle yazılmış düz metinlerde ise toplu mana verilmeyip kelime veya terkiplerin manaları verilmiş, dolayısıyla o tür metinler de adeta sadeleştirilmiş metinler haline dönüşmüştür.

Kitabın sonuna konulan lügatçeye hangi kelimelerin manalarının verilmesi lazım geldiği hususunda, “bunun da manası verilir mi?” düşüncesini çağrıştıracak vaziyete de meydan verdirmemek için bilinmemeye ihtimali daha fazla olan kelime, tabir ve terkiplerin manaları verilmeye çalışılmıştır. Bunun da ötesinde, diğer siyâkat metinlerinde geçme ihtimali olan kelime ve tabirlerin- olabildiğince -manalarının verilmesine gayret edildi. Çoğul kelimelerin tekil halleri de- lügatçe’de -parantez içinde ayrıca verilmiştir.

Burada şu hususu belirtmeyi borç biliyorum: Mehmet Zeki Pakalın’ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Ferit Devellioğlu’nun Osmanlıca Türkçe Lügat, Mithat Sertoğlu’nun Tarih Lügatı, Ötügen Yayınevi’nin çıkarttığı Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yayınevi’nin Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Mehmed Doğan’ın Büyük Türkçe Sözlük ve saire gibi olmazsa olmaz tarzdaki çalışmaların kıymet ve faydasının tarifi imkânsızdır.

Çoğu yerde metinlerin birbirine karışmaması için tablolar yapılmış ve orijinal metin birebir resmedilmiştir. Bu tablolar yapılırken; Osmanlıca-daki sağdan sola yazma mantığı üzere yapılmış olan tablolar, bugünkü yazı şeklinin mantığı olan soldan sağa yazma tarzı üzere tatbik edildiğinden, Osmanlıca metinde sağ başta olan yazı öbeği, transkribe edilmiş metinde sol başta yer almış ve diğerleri ona göre sıraya konulmuştur.

Siyâkat (Dîvân) rakamları ve Elif-Bâ’sı tablo olarak, siyâkat metninde sık geçen (beray, an-tahvil, be-cihet vs.) kelime ve terkiplerin değişik yazılış şekillerinin yanı sıra yine temin ettiğimiz muhtelif siyâkat rakamları- faydalı olur mülâhazasıyla -orijinal metinlerden (belgelerden) kopyalanarak verilmiştir.

Hicri ve Rumi tarihlerin Miladi tarihe çevrilmesine- artık teknik imkânların buna ihtiyaç bırakmaması sebebiyle -lüzum görülmemiştir.

Metin çözümlemelerine ait ifadelerin köşeli parantezlerle verilmesi dolayısıyla, metinde olmayıp bizim ilave ettiğimiz ifadeler normal parantez işaretiyle verilmiştir.

Bilhassa taplolarda geçen aynı kelimelerin manaları ara ara verilmiş olup her geçtiğinde verilmemiştir.

Yine tablolarda toplu mana vermelerde de aynı tarzda olanların hepsine -toplu- mana verilmemiştir.

En mühim hususlardan biri de, mecburiyetten kaynaklanan şöyle bir durum oldu; aşağı yukarı ‘bağlı yerler, tâbi olan yerler, ilhak olunanlar’ manasına gelen ‘tevabii ve mülhakatı’ kelimeleri, çok zorlandığı halde bile tam manası verilemeyecek olduğundan aynen bırakıldı. Bu metinleri mütalaa eden okuyucu, siyak-sibakından manayı daha iyi çıkartır diye düşündük.

Bu eserin ortaya çıkmasında baş rol oynayarak bana teklif getirip motive ederek yayıncıyla irtibat kuran kıymetli dostum, titri olmayan siyaset bilimci, araştırmacı-yazar Nazmi Eroğlu Beyefendi’dir. Aynı odada siyâkat belgelerini özetlerken yaşanan problemleri ve bunun için yapılması gerekenlerin ne olduğu hususundaki konuşmalarımız beni böyle bir çalışma yapmaya sevketmiştir. Bilhassa Nazmi Bey’in akla getirmesi olmasaydı böyle bir kitap ortaya çıkmazdı. Bu manada kendisi âdeta “proje insanı”dır.

Ayrıca bu metnin tashihinde ve okumakta zorlandığımız bazı kelimelerde ilmüne müracaat ettiğimiz, mesai arkadaşlarımız; Arşiv Uzmanı Fahri Coşkun Bey, belge okumadaki mahareti erbabı tarafından takdir edilen Numan Yekeler Bey, siyâkat yazısının öğretiminde (Hizmet İçi Eğitim) yaptığı hocalık vazifesiyle Osmanlı Arşivi’nde emeği geçen Sinan Satar Bey’in katkıları büyüktür.

Yine mesai arkadaşlarımızdan belge temini hususunda araştırma salonunda bana vakit ayıran ve okumalarda yardımcı olan Araştırmacı Aydın Kurt Bey, günde en az bir kaç defa odasına giderek yardımına müracaat ettiğimiz Araştırmacı Salih Değirmenci Bey, belge temininde yardımlarını esirgemeyen Dr. Mustafa Küçük Bey’in himmet ve gayretlerini kaydetmeden geçemem. Kendilerine müteşekkirim.

Araştırma Salonu’nda görevli Ali Toköz ve Salih Kahrıman beylerle Ayten Ardel ve Şengül Karaloğlu hanımefendilerin yanı sıra belgelerin tiflerinin temininde yardımları dokunan Mehmet Taştan Bey ve mesai arkadaşlarının yardımlarını burada anmam gerekir.

Bu vesile ile emeği geçen bütün dostlara ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Tabii ki bütün bunların ötesinde, ‘böyle bir çalışma yapılsa nasıl olur’ dendiğinde-ki vasıta olan Nazmi Eroğlu Bey’dir- heyecanlanıp ‘tabii ki olur’ cevabını veren ilim aşığı, ve yine bir ilim sevdalısı babanın evladı, çelebi insan, Bilge Kültür Yayınevi’nin sahibi Adnan Mecid Bey’in oluru olmasaydı, zaten böyle bir çalışmanın gün yüzüne çıkması mümkün değildi. Kendilerine çok minnettarız.

Nihayetinde, bu çalışmamız, ilim âlemine bir nebze de olsa katkıda bulunur, yapılan hummalı faaliyetlerde bir takım yeni ufuklar açar ve bu yola giren gayretli insanlara faydalı olabilirse kendimizi bahtiyar addeceğiz.

GİRİŞ

Siyâkat; sözün gelişi, tarz-tertip manasına gelmekte olup siyâk kelimesinden türetilmiş, okunması epey zahmet isteyen, girift, her döneme ve kâtibine göre değişik özellik gösteren bir yazı çeşididir (Serin, c.37, s. 291-292). Bu yazının ilk olarak ne zaman kullanıldığı ve rakamlarının hangi tarihte icat edildiği bilinmemektedir (Elker, s. 31; Sahillioğlu, c. 9, s. 433). Eski Türk hekimlerinin ilaç terkipleri ile alakalı kitaplarında kullandıkları (Ünver, s. 8) siyâkat yazısı; vilayetlerin şehir teşkilatına, nüfus, vergi ve arazi türüne, evkafına dair olan bir çok seyyar istatistik ve hukuk alimlerine yazdırılan Defter-i Hakanilerde, kalemlerde, muhasebelere ait olarak tutulan devâir defterlerinde (M. Cevdet, s. 10; Pakalın c.3 s. 238.; Serin c. 37, s. 291) ve devletin evrak mahzenlerinde tarihen en mühim vesikalarda (Ünver, s. 8) tercih edilen bir yazı çeşidi olmuştur.

Bunun yanı sıra, vakıf defterlerindeki vakıf olacak yerin ve malın ilan, teftiş ve arzının yazılı olduğu esbab-ı mucibe layihası (Ünver, s. 2; Pakalın, c. 3 s. 238), eski sefer defterleri, askeri kayıtlar, vakıf kayıtları, 1831'e kadar Ayasofya ile Sultan Mahmud ve Haremeyn tapu kayıtları ile 1879'a kadar tapu kayıtlarının bir kısmı (Ünver, s. 2; M. Cevdet, s. 8), hazine muameleatı, Fatih'ten Sultan Aziz'e kadar mühimmenin sırlı kayıtları (Ünver, s. 4, Ahmed Safi Bey, M. Cevdet'in Siyâkat Yazısı ve Rakkamları eserinden nakille, s. 6) yine Osmanlıcanın bu en girift yazısıyla yazılmıştır.

Fatih Sultan Mehmed döneminden Sultan Abdülaziz dönemine kadar Osmanlı Devleti'nin gizlilik isteyen resmî malî kayıtları, özellikle tahrir ve muhasebe defterleri, bunlardan çıkarılan notlar genelde Farsça kalıplar kullanılarak siyâkatle yazılmıştır (Serin, c. 37, s. 291-2; Ahmed Safi Bey, -M. Cevdet'ten nakille- s. 6).

Bilhassa İlhanlı geleneğinin de bir yansıması olarak vergi kayıtlarını ihtiva eden tahrir defterleri zamanla iyice stilize hale gelen siyâkat yazısıyla kaleme alınmış, hatta bunların rakamları da siyâkat rakamları olarak belirtilmiştir (Serin, c. 37 s. 291-2).

Bu yazının tercih sebebi; kimi yazar ve işin ehline gizlilik (Serin, s. 291-2), kimilerince gizlilik ve devlet sırrı mevzu-ı bahs değil iken (Amasya Tarihi müellifi Amasyalı Hüseyin Hüsametdin, Ünver'den nakille s. 4; M. Cevdet, s. 6), kimilerince de gizliliğin yanı sıra kısaltmanın mümkün olmasıdır (Pakalın s.238, Serin, s. 291-2). Çünkü siyâkat yazısı ince, girift ve noktasız yazıldığı için seri tutulur (Hüseyin Hüsametdin

-Ünver'den nakille-, s. 4). Bu yazıyı noktalı yazılara göre hızlı yazmak, mesela rika yazısı ile 5-10 sayfa tutan bir yazıyı siyâkatle bir sayfaya sığdırmak mümkün olduğu için bu noktasız yazılar adeta devlet işlerinin selameti ve kolaylığı için tercih edilmiştir (M. Cevdet, s. 6).

Siyâkat yazısında bazen nokta kullanıldığında dahi tam olarak noktalama işaretlerine riayet edilmemiştir. Bazen “nun” harfine nokta konur bazan (.) da “nun” yerine kullanılmıştır. Son devrin siyâkat yazısı rika-ya yakındır (M. Cevdet, s. 9).

Yazılışı daha kolay, ehline yazdırıldığı için yanlış, çizik ve bir leke bile olmayan bu yazıyı (Pakalın, s. 238) Arap yazısından çıkarıp ilk yazan Fatih Sultan Mehmed'in evkaf kâtibi Hüsam-ı Rumi'dir (M. Cevdet'den nakille, s. 8; Pakalın, s. 238; Ahmed Süreyya , c. 7, s. 264). Süheyl hocaya göre ise bu, rivayetten ibarettir (Ünver, s. 5). Başka bir kaynağa göre ise, siyâkat yazısı Hüsam-ı Rumi ve Tacizade Cafer Çelebi tarafından iyileştirilmiştir (Serin, c. 37, s. 291-2).

Bunların yanı sıra siyâkat yazısına hizmet edenler Amasyalı Tacizade Cafer Çelebi, Osmanlı Devleti'nde musahipliğe ve defterdarlığa yükselerek öne çıkan Beynizade Mehmed, Oğlan Memi, Selisi Ahmed, Sünbül Memi çelebiler ve Matrakçı Nasuh, ünlü “siyâkat-nüvis”lerdendir (Serin, c. 37, s. 291-2).

Türk devletinin mali ve idari teşkilatıyla alakadar çok eski bir tarihe sahip olan siyâkat yazısı ve rakamları (M. Cevdet, s. 1) Farsça'nın noktasız yazılmasıyla meydana gelmiş olup Osmanlıca ve Arapçası da bulunmaktadır (Güvemli, s. 158).

Siyâkatin bizde 910 (1494) senesinden beri kullanıldığını (Ünver'den nakille, s. 4) belirten Amasya Tarihi Müellifi Hüseyin Hüsamettin Efendi'nin yanı sıra Süheyl Hoca, Selçuklular zamanında kullanılan yazının tam siyâkat olmadığına temas etmektedir (Ünver, s. 5).

Fatih'ten evvel de bu yazının bulunduğunu söyleyen M. Cevdet'in yanında (M. Cevdet, s. 6) Fekete, siyâkat rakamlarının tüm orta doğuda Abbasi Devleti'nden bu yana mali işlerde kullanıldığını belirtmektedir.

Süheyl Hoca'ya göre Kuyud-ı Hakani'nin siyâkatı başkadır (Ünver, s. 6; M. Cevdet, s. 8). Farklı türleri olan siyâkatin İslamî devre tesadüf eden Uygur yazısı ile “Kûfi” denilen ve onun da birçok çeşidi olan yazı arasında sıkı bir yakınlık bulunmaktadır. Ayrıca, birçok noktalarda benzerlikler mevcut olup muhtelif dairelerde kaleme alınan siyâkat yazıları arasında da farklar vardır (M. Cevdet, s. 6, 8).

Diğer taraftan, her zaman aynı siyâkat harfleri kullanılmamıştır. Yerine göre nesih kırması, ta'lik kırması, ince dîvânî, rik'a kırması hatta kûfi hurdesi gibi bazı yazıların harfleri kullanılmıştır (Yazır, s. 5).

Yeterli olmamakla beraber harflerin tekil ve birleşik şekillerini gösteren siyâkat elifbası düzenlenmiştir. Yazıda sürat ve kısalığı sağlamak için

satırlar, kelimeler ve harfler kalemin süratli, tabii akışının sonucu birbirine yaklaşmış, genellikle p (پ), ç (چ), şin (ش) ve bazen nun (ن) harfi dışındaki noktalı harflere nokta konmamıştır. Nokta bazı harflerde sona birer işaret şeklinde takılmıştır. Med (~) yalnız elif harfinin (ل) üstüne konmuş, çoğu kere şedde konmamıştır. Genelde imla bakımından kendinden sonra gelen harfe bitişmeyen harfler resim ve sürat için bazen diğer harfe bitişmiş, zamanla girift bir biçimde şifre haline gelen anahtar kelime oluşmuş, dolayısıyla adeta bir kelimenin birkaç şifre yazılışı ortaya çıkmıştır. Kef (ك) gibi keşideye uygun harfler sonra gelen kelimelerin altında bir çizgi şeklinde devam etmiş, râ (ر) harfi keskin köşeli bir dâl (د) harfine, dâl harfi tabanı sola çıkıntılı bir üçgene dönüşmüştür. Bu yazı bir sıraya göre dizilmiş ve harflerin sonları uzatılmış bir yazıdır. Yazı, noktalı veya noktasız iki şekilde yazılırdı. Fakat noktalılarda da bu işaretin hepsi konmazdı (Pakalın, s. 239). Bu yazıda gözetilen sürat, kısalık ve gizlilikten dolayı birçok yerde nokta terkedilmiştir (Yazır, s. 6).

Lisanın imlası bakımından ayrı yazılması icap eden harflerin siyâkatta ekseriya bitişik yazılması hemen hemen bir kaide olup (Yazır, s. 6; Pakalın, c. 3, s. 237) bu yazıda bir harf bazen bir kelimeye, bazen bir cümleye hatta bazen de bir terime karşılık gelebilmektedir (Güvemli, s. 92). Siyâkat yazısında harften ziyade kelimelerin hususiyeti önemli olduğundan bu yazıyı okuyabilmek devamlı alıştırmaya yapmaya bağlıdır (M. Cevdet, s. 2).

Siyâkat yazısında başlı harflerin genelde küçük, bacaklı harflerin kısa, çanaklı veya kavisli olanların da düzümü yazıldığına temas eden Yazır, bununla birlikte tersinin de olabildiğini belirterek harf, kelime ve satırların birbirine yakın hatta yapışmış olabileceğini de söylemektedir (Yazır, s. 7-8).

Emeviler zamanında ortaya çıkıp, Abbasiler zamanında Anadolu'ya, Selçuklular, İlhanlılar ve Osmanlılara geçtiği bilinen (Pakalın, s. 237; Serin, c. 37, s. 291-2) ve "Erkâm-ı Dîvâniye" denilen siyâkat rakamları ise, siyâkat yazısı ile yazılmasından kinayeli bir şekilde (Pakalın, c. 3, s. 237; Elker, s. 9) siyâkat-ı Arabî, rukûm-ı siyâk ve siyâkat rakamları ile de anılmış olup Arapça rakamların kısaltılması ve sitalize edilmiş yazı ile yazılması esasına dayanır (Sahillioğlu, c. 9, s. 433-34-35). Başka bir ifadeyle Dîvân Rakamları; Arapçada sayıları bildiren kelimelerin içlerinden bir kaç harfin alınması yani kısaltılması suretiyle meydana getirilmiştir (Elker, s. 31). Bugün bizim ve Batı dünyasının kullandığı rakamlar Arap rakamları, Arapların kullandığı rakamlar ise Hint rakamlarıdır. Dîvân rakamlarını öğrenmek için Arapça sayıları ve bazı işaretleri bilmek kâfidir (Sahillioğlu, c. 9, s. 433-34-35).

Osmanlı muhasebesinde dîvân rakamlarının daima Farsça ibareli muamele kayıtlarıyla birlikte kullanılmasının bu rakamların İran tarafından Anadolu'ya getirilmiş olduğuna işaret ettiğini söyleyen Elker, dîvân rakamları ile birlikte Farsça kayıt usulünün Selçuklular tarafından

Anadolu'ya getirilmiş olduğunun anlaşıldığına temas ederek, dîvân rakamlarının esaslı olarak yerleştiği yerlerden biri İran ise, diğerinin Hindistan olduğunu kaydetmektedir (Elker, s. 24, 26, 29).

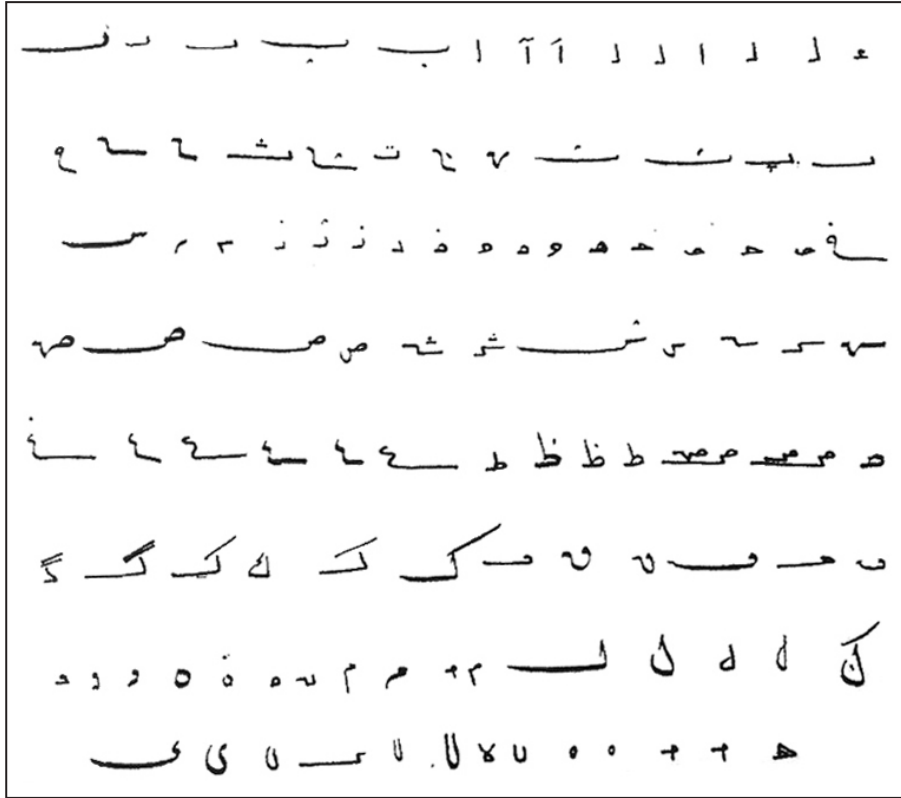
Dîvân rakamlarını öğrenmek için Arapça sayıları ve bazı işaretleri bilmek yeterlidir. Diğer rakam çeşitlerinde olduğu gibi dîvân rakamlarında da ilk dokuz rakama ait işaretlerden diğer basamaklardaki rakamlar türetilmektedir. Rakam cümlesi yazılırken birlerden sonraki basamakları türetme ve birleştirme kolaylığını sağlamak için birler basamağı rakamları iki türlü yazılır. Yerine göre bunların biri veya diğeri kullanılır. Onlar basamağı, birleri gösteren işaretlerin sonlarına sola doğru dönük bir kanat ilâvesiyle yapılır. On binleri göstermek üzere birler işaretlerinin sonuna Arapça nun (ن) harfi gibi bir işaret eklemek gerekir. İkili çoğul rakamların (20, 200 ve 2000) imlâsına sadık kalmaya çalışılırdı. Yalnız yirmi anlamına gelen işrîn (عشرين) kelimesinin ortada kalan harfleri çizgi haline gelmiştir. 100 işareti Arapça 100'ün karşılığı olan "mie"nin (مائة) ilk hecesi (ما) ile ifade edilir. 1000 anlamına gelen "elf" (ألف) ise aynen korunmuştur. 2000'i gösteren işaret "elfey"dir (الفى). Arapça sayı saymada iki basamaklı rakamların okunuşundaki sıraya (birler, sonra onlar) yazılırken de uyulur. On binler için de aynı durum geçerlidir. Dîvân rakamlarında milyon ve katları kere (كرة) ifadesi ilâvesiyle (on kere 100.000) ve bunun katlarıyla gösterilir. Kere yerine (مرة) "merre" kelimesi yazıldığı gibi yük (يوك) veya bunun Arapça'sı olan himl (حمل) de kullanılır. Bu son iki kelime 100.000 anlamına gelmekteydi (Sahillioğlu, c. 9, s. 435).

Netice olarak; anlayabildiğimiz ve görebildiğimiz kadarıyla– çünkü aşağı yukarı 30 senedir bu yazıların içerisinde mesai sarfetmiş birisiyiz -siyâkat yazısının tercih edilmesindeki baş sebep, kısa bir metinle uzunca yazılmış bir metindeki mananın verilebiliyor olmasıdır. Bunu yüzlerce vesikada görüp şahit olmuşuz. Hatta bir müddet sonra aynı vesikada aynı konu siyâkat yazısı ve diğer Osmanlıca yazı türleriyle yazılı olduğunda – çok daha çabuk anlaşılabilirdi için- siyâkatla yazılan metni okumayı tercih eder hale geldik. Çünkü, siyâkat yazısı ilk başta harfleri doğru dürüst seçilemeyen adeta bir resim yazısı gibi gözüküyorsa da, sık geçen klişeleşmiş terkip ve tabirlerle biraz ünsiyet kazanıldığı zaman sanki insana bulmaca çözme zevki vermektedir. Ama bunun yanı sıra, işin ehline de ifade edildiği gibi bu yazıdan maksat "gizlilik" de olabilir.

Şunu da ilave etmeden geçmeyelim-ki Sinan Satar Bey'in hatırlatması üzerine aklımıza geldi- Osmanlı Türkçesi'nin diğer yazı türleri bir yazı çeşitidir ama siyâkat yazısının hususi bir adı da vardır, ayrıca; 'Siyâkat İlmi'.

Şimdi sizi Osmanlıca'nın bu "zevki" yazı türüyle başbaşa bırakıyoruz.

SİYÂKAT (DÎVÂN) ELİF-BÂ'SI

۱۰۵۳

بصورت حساب با موقوفه مسجد امام رضا علیه السلام
برای پرداخت اجاره ماهیانه در ماه مبارک رمضان سال ۱۳۲۶
 مبلغ پنجصد و سی و نه تومان معادل پنج صد و سی و نه ری
 به حساب فوق الذم اول ماه مبارک رمضان سال ۱۳۲۶
 در محل دفتر عاملیت فاضل دریافت گردید.
 در تاریخ ۱۳ خرداد ۱۳۲۶ برابر ۲۰ فروردین ۱۳۲۶
 در دفتر بصورت حساب ثبت گردید.
 امضاء و مهر محمد علی مدرس عامل
 امضاء و مهر محمد علی مدرس مسئول دفتر
 تاریخ ۱۳ خرداد ۱۳۲۶

تاریخ ثبت حساب: ۱۳ خرداد ۱۳۲۶

شرح حساب	مبلغ	شرح حساب	مبلغ
بصورت حساب	۱۲۹۲۳۳	بصورت حساب	۱۶۹۲۳۳
کلیه حسابها	۱۶۹۲۳۳	کلیه حسابها	۱۶۹۲۳۳
مجموع حسابها	۱۶۹۲۳۳	مجموع حسابها	۱۶۹۲۳۳

شرح حساب	مبلغ	شرح حساب	مبلغ
بصورت حساب	۲۴۹۵	بصورت حساب	۲۴۹۵
کلیه حسابها	۲۴۹۵	کلیه حسابها	۲۴۹۵
مجموع حسابها	۲۴۹۵	مجموع حسابها	۲۴۹۵

۱۶۹۲۳۳
 ۲۴۹۵
 ۱۰۲۰۳۶۱

محمد علی مدرس
 مسئول دفتر

Sûret

Fî 13 C sene 1053 [1053 senesi Cemaziyelahir ayının 13'ünde]

Mahsûb (yazının üzerindeki yan yazılan tek kelime)

An-tahvîl-i Receb Ağa [Receb Ağa'nın havalesinden] **tâbi'-i hazret-i sad-râzam Mustafa Paşa** [Sadrazam Mustafa Paşa'ya bağlı] **ki pîş-ez-în** [bundan önce] **berây-ı mevâcib-i yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî ve cebeciyân ve topçuyân ve sipâhiyân** [Dergâh-ı Âlî yeniçerileri, cebeci ve topçularla sipahilerin aylıkları için] **der-muhâfaza-i kal'a-i Azak bûdend** [Azak Kalesi Muhafazası'nda idiler] **ve mevâcib-i neferât-ı kal'a-i Azak** [Azak kalesi askerleri üç aylıkları] **an-Hızâne-i Âmire** [Hazine-i Amire'den] **be-mübâşeret-i müşârun-ileyh** [söz konusu şahıs tarafından] **5.271.979 akçe fi 18 Muharrem sene 1053** [1053 senesi Muharrem ayının 18'inde] **irsâl şüde fermûde** [gönderilmesi emredilmiş] **ve ez-meblağ-ı mezbûre râ** [bahsi geçen paradan] **4.251.618 akçe be-cemâ'at-i mezbûrîn** [adı geçenlerin cemaatine] **tevzî' şüde** [dağıtılmış] **ve 1.020.361 akçe an-mahlûlât ve bâ-mevcûdât-ı neferât-ı mezbûre** [mahlullardan ve bahsi geçen askerlerin mevcudundan] **bâkî mânde** [geriye kalmış] **ve meblağ-ı mezbûr** [bahsi geçen para] **berây-ı âtiye-i mevâcibât-ı cemâ'at-i mezbûre** [adı geçen cemaatin gelecek aylıkları için] **be Ali ağa-i yeniçeriyân-ı Azak** [Azak Yeniçeriyân Ağası Ali'ye] **teslîm kerde** [teslim edilmiş] **ve îrâd ve masra(f) şüde fermûde** [gelir-gider yapılması emredilmiş] **berây-ı vâcib-i lezez sene 1053** [1053 senesi Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarına ait olmak üzere] **an-yed-i Receb Ağa el-mezbûr** [bahsi geçen Receb Ağa elinden].

1.020.361 akçe

El-masraf

Teslîm be-hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh halledet hilâfete hü [padişaha teslim] an-akçe-i ziyâde-i mevâcib-i muhâfızın-i Azak [Azak muhafızları mevaciblerinin akçe fazlasından] (Azak muhafızları aylıkları akçeleri fazlasından padişaha yapılan teslimat.)	Be-cihet-i berây-ı izdiyâd-ı mevâcib-i beşlüyan [beşlüyan aylıklarına yapılan zammın ödenmesi.]	Teslîm be-Ali Ağa Haseki [Haseki Ali Ağa'ya teslim] ağa-i yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî [Dergâh-ı Âlî yeniçerileri ağası] der-muhâfaza-i Azak [Azak muhafazası/kalesinde] an-mevâcibât mânde [mevacibten kalmış] (Azak Kalesi'ndeki Dergâh-ı Âlî yeniçerilerinin aylıklarının geriye kalanından Yeniçeri Ağası Ali Ağa'ya yapılan teslimat.)
179.233	339.984	640.000

İcmâl-i mevâcib-i yeniçeriyân-ı Azak [Azak yeniçerileri aylıklarının icmalı] vâcib-i masar sene 1053 [1053 senesi Muharrem, Safer ve Rebiülevvel ayına ait olmak üzere] (Azak kalesi yeniçerilerinin 1053 senesi Muharrem, Safer ve Rebiülevvel ayına ait aylıkları icmalı.)	Be-cihet-i in'âm-ı ba'zı kesân [bazı kimselerin inamlarının ödenmesi]
--	--

90.624	14.000	Berây-ı Haseki Ağa [Haseki Ağa için]	4.000	Berây-ı cebeciyân [cebeciler için]
	01.000	Hademe-i mezbûr [adı geçen şahsın hademesi]	1.600	Berây-ı Mustafa
	01.000	Berây-ı ser-oda	2.000	Berây-ı mezbûr
	04.000	Berây-ı Süleyman Çavuş [Süleyman Çavuş için]	12.000	Berây-ı (...)
	2.800	Berây-ı Mustafa Çavuş [Mustafa Çavuş için]	<u>32.000</u>	Berây-ı ücret-i sefine [gemi ücreti olarak]
	<u>2.120</u>	Berây-ı Süleyman Ağa [Süleyman Ağa için]	51.600	
	24.920			

24.920
51.600
76.520

Yekûn
0179.233
0033.984
0640.000
0090.624
<u>0076.520</u>
1.020.361

Vech-i meşrûh üzere [açımlandığı üzere] **Rûznâmçe-i Hümâyûn'da mu-**
kayyed [kayıtlı] **ve mastûrdur** [yazılıdır].

Özet: Azak kalesindeki Dergâh-ı Âli yeniçerileri ile topçu, cebeci ve sipahilerin mevacibleri olarak hazineden gönderilip dağıtıldığı halde kalan bakiye ile mahlul yerlerden akçenin ve mahlulden baki kalıp bahsi geçen cemaatlerin 1053 senesi Şevval, Zilkade ve Zilhicce mevaciblerine mahsup olmak üzere Yeniçeriyan Ağası Ali'ye teslim edilen paranın, Sadrazam Mustafa Paşa'ya bağlı Receb Ağa tarafından hazineye ödenmesi.